

metrik karşılığı 0,014025 m³ civarındadır (Sauvaire, VII [1886], s. 136, 434-436, 452).

İbn Fazlullah el-Ömerî (ö. 749/1349) Kahire kadehinin 232 dirhem olduğunu bildirmektedir (*Mesâlik*, s. 81). Kalkaşendî (ö. 821/1418), çeşitli Mısır kadehlerinden kendi çağında kullanılan Kahire küçük kadehinin aldığı buğdayın ortalama ağırlığının 232 dirhem, yani 32762 habbe çektiğini söyler (*Şubhu'l-a'sâ*, III, 441). Eserinin bir başka yerinde ise (a.g.e., II, 150) habbe sayısını 32768 olarak verir.

Kahire muhtesibliği de yapan Şâfiî âlimi Ebü'l-Abbas Necmeddin Ahmed b. Muhammed el-Kamûlî'ye göre (ö. 727/1327) Kahire kadehi $\frac{1}{2}$ sâ' veya 2 müdde eşittir. Böylece 1 kadeh = $\frac{1}{2}$ sâ' = 2,75 ÷ 2 = 1,375 litre eşitliği elde edilir. Takıyyüddin es-Sübki (ö. 756/1355) zamanında söz konusu kadeh 2 $\frac{1}{7}$ müdde eşitti. Abdülbâki b. Yûsuf ez-Zürkânî'ye göre 1042-1089 (1632-1678) yılları arasındaki dönemde kadehin hacmi $\frac{3}{4}$ sâa (= 3 müd) tekabül ederdi. Şerkâvî (ö. 1227/1812) devrinde 3 $\frac{1}{8}$ müdde yükseldi (Şirbînî, I, 383; Ali Paşa Mübârek, s. 92-93). Ceberî'ye göre (*el-İkdu'l-yemîn*, vr. 29^a) XVIII. yüzyılda 1 Kahire kadehi 442 $\frac{5}{7}$ dirheme (= 1,383927 kg.), İbn Âbidîn'e göre ise 445 $\frac{5}{7}$ dirheme (= 1,39285 kg.) eşitti. Avrupa müzelerinde korunan kadehlerin hacimleri 1,03 litre civarındadır. Bu kadeh, XIX. yüzyılda Kahire'de kullanılan 2,06 litrelik kadehin yarısına eşdeğerdir (Ali Paşa Mübârek, s. 75).

Mısır hacim ölçülerinin ana birimi kadeh olup alt katları nısfıyye, rub'a, sümne, harrûbe, kırat; üst katları melve, rub', kile, veybe ve irdebdir. Mahmud Bey kadehin teorik değerini 2,0062 litre, fiilî değerini ise 2,1235 litre olarak vermektedir. Ancak 1892 yılında yürürlüğe giren ve Mısır ölçü sistemini birleştiren 28 Nisan 1891 tarihli genelge ile kadeh (= 2 nısfıyye = 4 rub'a) 2,0625 litre olarak belirlenmiştir (bu kadehle ilgili geniş bilgi için bk. İRDEB).

XX. yüzyılda Kuzey Yemen'in farklı yörelerinde hacmi 35-45 litre arasında değişen kadehler kullanılmıştır. Yemen'de kadehin alt katları rubâi-sümne / sümânî-nefer şeklindedir. İmam Yahyâ Hamîdüddin el-Mütevekkil-Alellah, 1940'larda 40-41 litrelik San'a kadehini standart olarak belirlemiştir. Taiz gibi bazı bölgelerde San'a'ninkinin dört beş katı hacme sahip yerel kadehlere de rastlanmaktadır (Donaldson, III [1996], s. 35-44).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "kdh" md.; K. K. Yuda-hin, *Kırgız Sözlüğü* (trc. Abdullah Taymas), İstanbul 1948, II, 382; W. F. Arndt – F. W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago-London 1979, s. 386; İ. K. Kenesbayoğlu v.dğr., *Kazak Türkçesi Sözlüğü* (trc. Nuri Yüce v.dğr.), İstanbul 1984, s. 153; C. T. Lewis, *A Latin Dictionary*, Oxford 1993, s. 260; Emir Necipoviç Necip, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (trc. İktil Kurban), Ankara 1995, s. 215; Fuat Ganiyev v.dğr., *Tatarca-Türkçe Sözlük*, Kazan-Moskova 1997, s. 127; Zehrâvî, *et-Taşrif li-men 'aceze 'ani'l-te'lif* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1986, II, 460; Bekrî, *el-Muğrib*, s. 62; Ebû Abdullah Muhammed es-Sakâtî, *Kitâb fi Âdâbi'l-hisbe* (nşr. G. S. Colin – E. Lévi-Provençal), Paris 1931, s. 11, 12, 13, 28; Muhammed b. Ahmed b. Abdûn et-Tücbî, *Risâle fi'l-kazâ' ve'l-hisbe* (nşr. E. Lévi-Provençal, *Şelâşü resâ'il Endelüsiyye fi âdâbi'l-hisbe ve'l-muhtesib* içinde), Kahire 1955, s. 39, 52; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Krawulsky), s. 81; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, II, 150; III, 441; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 383; Hasan b. İbrâhim el-Cebertî, *el-İkdu'l-yemîn fî mâ yete'allak bi'l-mevâzin*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3169, vr. 29^a; Ali Paşa Mübârek, *el-Mizân fi'l-akyise ve'l-mekâyil ve'l-evzân*, Kahire 1309, s. 75, 80, 81, 90, 92-94; W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 48; G. C. Miles, "A Glass Measure Issued by Hayyan b. Shurayh", *Studi Orientalisci in Onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma 1956, II, 149-158; M. Necmeddin el-Kürdi, *el-Mekâdirü's-şer'iyye ve'l-aşkâmü'l-fikhiyyetü'l-müte'allika bihâ*, [baskı yeri yok] 1404/1984 (Matbaatü's-saâde), s. 227-229; Abdülkâdir el-Hatîb, *Takdirü'l-evzân 'inde'l-müslimîn*, Dimaşk 1404/1984, s. 23; Sami Hamarneh, "Unification of Weight and Measure Standards in Islamic Medicine", *Health Sciences in Early Islam* (ed. Munawar A. Anees), Blanco 1984, s. 58; Mahmoud Beg, "Le système métrique actuel d'Egypte", *JA*, I (1873), s. 69, 79-83, 85; M. H. Sauvaire, "Matériaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", a. e., VII (1886), s. 136, 431, 433-437, 452; W. J. Donaldson, "Observations on Measures of Capacity in Present-day Northern Yemen", *ArS*, III (1996), s. 33-49; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXI, 173.

CENGİZ KALLEK

KADEM

(القدم)

Bir velînin bir meleğ, peygamber veya başka bir velînin izinde olması anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "ayak" anlamına gelen *kadem*, tasavvufta bir velînin daha önceki bir velînin veya nebî ya da meleğin niteliklerini taşıması, onunla aynı meşrepte olması ve onun izinden gitmesi demektir. Tasavvuf kitaplarında bu hususu ifade etmek için, "Şu kişi şunun ayağı üzeredir" (alâ kademî fülân) denilir. Aynı durum bazan ka-

dem yerine *kalb* kelimesi kullanılarak da anlatılır.

Muhayiddin İbnü'l-Arabî, *kadem-i sıdk* (Yûnus 10/2) ve *kadem-i cebbâr* (Buhârî, "Tevhîd", 7; Müslim, "Cennet", 35) olmak üzere *kadem*in iki şeklinden bahseder. *Kadem-i sıdk* Allah'ın ilminde kulun ebedî mutluluğa ereceği, *kadem-i cebbâr* ise bedbahtlığa uğrayacağı anlamına gelir (*et-Ta'rîfât*, "Kadem" md.). Bu durumlardan ilki Allah'ın hâdî, ikincisi mudil isminin birer tecellisidir. İbnü'l-Arabî, bir kimisenin diğer birinin kademi veya kalbi üzerine olmasını "ilâhî mârifetlerde onun gibi tasarrufla bulunması" şeklinde tanımlar. Yani izlenen peygambere veya meleğe gelen bir vârit ve ilâhî feyiz onun izinden giden kişiye de gelir (*el-Fütûhât*, II, 11). Meselâ nedâmet ve istiğfar Hz. Âdem'in, kabz Hz. Nûh'un, saf bir kalp Hz. İbrâhim'in karakterini oluşturan temel niteliklerdir. Hz. Âdem'in kademi üzerine olan onun gibi tövbekâr, Hz. Nûh'un kademi üzere olan onun gibi kabz halinde bulunur. Hz. İbrâhim'in kademi üzere bulunan da onun gibi temiz bir kalbe sahip olur; Cebriâl'in kademi üzere olan ondan bilgi alır (a.g.e., II, 14).

Bir velînin diğer bir velî veya nebînin kademi üzere bulunması onunla aynı meşrepte olması değil âdeta onunla özdeşleşmesi anlamına gelir. Buna göre, "Falan er Muhammed'in kademi üzeredir" denildiğinde bundan o kişinin Hz. Muhammed'in adımlarını aynen takip ettiği, Hakk'a giden yolda onunla aynılaştığı, yani onun mânevî ve ahlâkî sıfatlarının benzerlerini kendisinde gerçekleştirdiği anlaşılır. Tasavvuf kitaplarında konu örnek alma durumunda bulunan velînin örnek aldığı nebî, velî veya melekten ilim ve mârifet alması şeklinde açıklanmış ve ilkinin ikincisindeki ahlâk, hal, hareket ve tavırları yansıttığı özellikle belirtilmiştir. Tasavvufta nebî ve velîlerin karakterlerine ait temel ilkelerin ve belirgin niteliklerin bunları örnek alanlar tarafından yaşandığı kabul edilir. Allah'a itimat ve tevekkül ederek uzun yolculuklara çıkan sûfîlerin bu halleri de "kadem-i tecrid" tabiriyle anlatılır.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rîfât, "Kadem" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1211; Buhârî, "Tevhîd", 7; Müslim, "Cennet", 35; Ebû Nuaym, *Hilye*, Beyrut 1967, I, 9; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, Kahire 1293, II, 11, 14; Kâşânî, *İştîlâhâtü's-şüfiyye*, s. 143; Câmî, *Nefe-hât*, Tahran 1370 hş., s. 420, 845; Gümüşhânevî, *Câmî'ü'l-uşûl*, İstanbul 1276, s. 22, 41, 45; *el-Mu'cemü's-şüfi*, s. 900-902.

SÜLEYMAN ULUDAĞ